Amfiteáter Viliama Jána Grusku, Detva

Viliam Ján Gruska sa nezmazateľne zapísal do histórie Folklórnych slávností pod Poľanou v Detve, a to nielen návrhom areálu amfiteátra, ktorého je autorom a ktorého vznik priblížil v texte „40 LETO-KRUHOV V DREVE AMFITEÁTRA“ z 29. 6. 2015, ale aj ako režisér, scenárista a dramaturg desiatok autorských scénických programov festivalu v rokoch 1966 – 2015.
Zároveň bol členom programovej rady festivalu v rokoch 1968 – 1987 a 1991, predsedom programovej rady v rokoch 1976 – 1987 a v roku 2000, členom prípravného výboru v rokoch 1976 – 1987 a hlavným dramaturgom FSP v roku 1991.

Jeho dramaturgické návrhy a počiny s veľkolepým inscenovaním scénických programov, využitie veľkej projekcie už v roku 1976, prepájanie vyššieho umenia s tradičným prejavom slovenského ľudu, ale aj európsky unikátna koncepcia vydávania gramoalbumov z cyklu *Panoráma ľudovej piesňovej a hudobnej kultúry Slovenska* sa stali ikonickými a najmä inšpiratívnymi dielami.

Stručný prehľad základných aktivít Viliama Jána Grusku
pre FOLKLÓRNE SLÁVNOSTI POD POĽANOU V DETVE (FSP)

Výtvarná, architektonická a scénografická tvorba

* Návrh scény Domu kultúry pre programy FSP – variant I – kôrový	1973
* Návrh komplexu scény amfiteátra	1975
* Návrh scény Domu kultúry pre programy FSP – variant 2 – šindľový	1977 – 1982
* Návrh scény Domu kultúry pre programy FSP – variant 3 – prútený	1984 – 1991
* Návrh vstupného objektu „pokladne“ v areáli FSP * Návrhy pútačov	1978, 1979
* Návrhy solitérov pre I. ročník „DETVIANSKA DREVOREZBA“	1978
* Architektonické výtvarné riešenie výstavy Karol L. Zachar	1980
* Arch. výtv. rieš. výstavy HISTORICKÉ KONTEXTY slov. ľudových hudobných nástrojov	2000
* Arch. výtv. rieš. výstavy SVEDECTVO o 35 ročníkoch FSP	2000
* Arch. výtv. rieš. výstavy DIELO a jeho INŠPIRÁCIE v tvorbe V. J. G.	2000
* HUDBA v diele Jána Kulicha, kurátor, zostavenie katalógu	2005
* Návrh doplnenia scény o LED projekčnú plochu a výtvarne mobilné prvky	2015

Autorstvo myšlienok a koncepcií podujatí

* Súťaž výrobcov ľudových hudobných nástrojov o cenu Dr. Ladislava Lenga		1973
* „Detvianska drevorezba“		1976
* Koncepcia edície gramoalbumov a spoluautorstvo albumov	Panoráma ľudovej piesňovej a hudobnej kultúry	1978
	ORAVA	1978
	LIPTOV	1980
	KYSUCE A TERCHOVSKÁ DOLINA	1982 – 1991

Scénická tvorba – námet, scenár a réžia

* RATOLESTI (spoluautorstvo s Máriou Mázorovou)	1970
* PRIVÍTANKA	1972
* DETVAN, inscenácia básne A. Sládkoviča s Viliamom Záborským a 350 účinkujúcimi	1975
* ORAVA, audiovizuálna kompozícia	1977
* HROCHOTSKÁ DOLINA, medailón venovaný Milanovi Križovi a BROLN-u	1978
* POHRONIE, scénická freska (spoluautorstvo s I. Medlenom)	1978
* LIPTOV, scénická freska	1979
* PREMENY PRAMEŇOV – galaprogram	1980
* ŽRIEDLA NÁRODNEJ KULTÚRY – klenotnica	1980
* SVADBA NA KYSUCIACH	1981
* KYSUCE, scénická freska	1981

* SVADBA V HONTE A NOVOHRADE	1982
* HONT A NOVOHRAD, scénická freska	1982
* SVADBA V TURCI A NA HORNEJ NITRE	1983
* TURIEC A HORNÁ NITRA, scénická freska	1983
* STREDNÉ POVAŽIE, scénická freska	1984
* SVADBA NA STREDNOM POVAŽÍ	1986
* GEMER A MALOHONT, scénická freska	1986
* SVADBA NA ORAVE	1987
* ORAVA II, scénická freska	1987
* SYN SLNKA A NÁRODA, kompozícia venovaná Milanovi Rastislavovi Štefánikovi	1990
* STARÁ HUDBA SLOVENSKA, koncert	1991
* MALIAR A PIESEŇ, audiovizuálna kompozícia venovaná Martinovi Benkovi	1991
* PREBUDENIE PIESNÍ (spoluautorstvo s M. Barabášovou)	1990
* STRETNUTIE PIESNÍ SLOVENSKA (spoluautorstvo s M. Barabášovou)	1991
* PREMENY PRAMEŇOV HUDBY	1991
* SVADBA V TURCI A NA HORNEJ NITRE	1993
* PLODY desaťročného úsilia v Turci a na Hornej Nitre	1993
* DETVAN, inscenácia básne s Pavlom Bučkom	2000
* PLODY PREMIEN PRAMEŇOV HUDBY	2000
* ČÍRENIE MIAZGY, scénická freska	2000

Koncepčné a organizačné pôsobenie

* Člen programovej rady	1968 – 1987, 1991
* Predseda programovej rady	1976 – 1987, 2000
* Člen prípravného výboru	1976 – 1987
* Hlavný dramaturg FSP	1991

Text: Viliam J. Gruska, Veľké Borové, 29. 6. 2015

---

40 LETO-KRUHOV V DREVE AMFITEÁTRA

Prírodný amfiteáter v Detve si v roku 2015 pripočítava symbolický štvrtý krížik do knihy svojej existencie. Dnes má táto pôsobivá stavba už 40 rokov. Príbeh jeho vzniku a zároveň prvý ročník dnešných Folklórnych slávností pod Poľanou v spomienkach približuje autor návrhu amfiteátra, docent Viliam Ján Gruska.

„Na prvých Slávnostiach v Detve som bol ešte ako tanečník Lúčnice. Bol som v nej od roku 1954 do 1970. To mi umožnilo zúčastniť sa dvoch veľkých svetových podujatí. EXPO 58 v Bruseli a EXPO 70 v japonskej Osake. V tom čase som bol zamestnaný v Televíznom štúdiu v Bratislave, kam ma dotiahol, na pozíciu budovateľa televíznej scénografie, tiež Lúčničiar, Valerián Strážovec, ktorého sme volali Ady. **V roku 1967 prizvali Adyho Strážovca k hľadaniu miesta a riešenia scény pre budúce ročníky Sviatku ľudovej kultúry a tradícii, ktoré potom dostali dnešný názov Folklórne slávnosti pod Poľanou.** Ady vybral, spolu s Jurajom Ďuricom to miesto, kde sú Slávnosti dodnes. Pre to miesto navrhol aj scénu. Navrhol jedno pódium a v jeho pozadí tri štíty striech, podľa jednej strechy v starej Detve. Tak slúžila do roku 1974. Ady však v roku 1968 emigroval aj s rodinou. S Magdou, tiež tanečníčkou v Lúčnici, mali vtedy dvoch synov (8, 10). Rýchlo sa uchytil v Kanadskej štátnej televízii, ktorá si vo Viedni získala referencie o jeho scénografických kvalitách. Ady patril, nielen u nás, v tejto oblasti k špičke.

Slávnosti sa však vyvíjali, nároky programov rástli. No nielen to. Niekoľko stoviek účinkujúcich potrebovalo isté zázemie. Priestory na prípravu, rekvizity. Krytie pred nečasom. Keďže som už mal za sebou mimoriadne priaznivo prijatú scénu amfiteátra v Poľnom Kesove, v Krakovanoch

a vo Východnej, ale aj mnohé autorské scénické programy. Pripadla úloha hľadať nové riešenie scény amfiteátra aj pre Detvu. Rád som zadanie prijal, s plným rešpektom požiadavky vtedajšej Programovej rady, aby bol motív štítu strechy v scéne zakomponovaný, ako výrazový prvok. Rád som to rešpektoval. Mal som v Detve, vo Východnej aj v Krakovanoch už svoje skúsenosti s nárokmi scénických programov, tak som ich zúročil.

Dokumentácia, ktorú som do Detvy doniesol začiatkom marca, bola zhodnotená ako zložitá, náročná. Prieniky striech prirodzene vyvolali spleť konštrukcií, ktoré sa na výkresoch zdali neprekonateľné. Tak som urobil maketu scény, ktorá sa skladala z dvoch oddeliteľných častí, aby bolo vidieť do vnútra konštrukcií. Takáto dvojdielna maketa putovala do Detvy linkovým autobusom, dokonca bez sprievodu. Ja som ju naložil, dal šoférovi 59 Kčs a na zástavke v Detve ju čakal a vyzdvihol Jožko Lehoťan, vtedajší tajomník FSP. Detvianskym tesárom sa hneď rozjasnila tvár. Potom už zas nepotrebovali maketu, lebo z výkresov si vedeli vybrať dĺžky a profily driev. Boli zruční, výborní majstri, ale spleť striech, ktoré som navrhol, bola náročná na predstavivosť. Strechy a ich prieniky patria k základným zadaniam v cvičeniach zo stavených konštrukcií. Prečo toľko a tak spletených striech? To mnohí spočiatku nechápali. Keď sa však využívanie pódií a priestorov za nimi podrobilo zaťažkávacím skúškam programov, v ktorých účinkovalo aj 450 ľudí, už nik nič nenamietal..

V čase vzniku bola scéna amfiteátra v Detve zhodnotená prof. Oskárom Elschekom (Rytmus 10/75) ako najfunkčnejší, najestetickejší komplex slúžiaci scénickému uvádzaniu ľudového umenia v jeho rozmanitosti. Teším ma, že je tak vnímaný aj dnes.
Podľa môjho pohľadu, aj ako autora stoviek scénických programov, rozhodujúcim spôsobom ovplyvnil tvorbu programových blokov aj dramaturgických celkov nielen na FSP v Detve. Stal sa normou rytmu programov, plynulosti ich toku a v každej chvíli sa stal pre diváka, či už niekto účinkoval, alebo nie, objektom aj podnetom estetického zážitku, ktorý preniká hlboko do podvedomia. Že je to dôležité, o tom nás presviedča súčasná reklama, ktorá agresívne vťahuje vedomie človeka aj k tomu, čo nechce a nepotrebuje.

Prvým programom na novej scéne v roku 1975 bola inscenácia Detvana s hlavným interpretom Viliamom Záborským. Dôležitú úlohu v jeho mimoriadnej úspešnosti, aj keď trval 94 minút bez prestávky, malo aj niekoľko stoviek účinkujúcich z Podpoľania, ktorých podľa režijného zámeru usmerňovala desiatka ľudí. Z Detvy najmä pani Veronika Golianová, ktorá sa pre Detvana nadchla nezvyčajným spôsobom. Také isté, priam vlastnícke nadchnutie sa scénou amfiteátra, vnímam v Detve aj v súčasnosti. Jeho vynovenie poznačené rešpektom pohľadu autora, bude istotne príjemným osviežením už 4 desaťročia vnímaného komplexu.

Prvé riešenie scény v roku 1975 už počítalo s veľkoplošnou projekciou. Vtedy to bol náročný technický problém. V Detve však bola veľká „fabrika“ a tá dokázala zhltnúť aj robustnejšie zadania. Potom sa ale projekcia stala na celé desaťročia nepotrebnou. Až v tomto roku sa sám pokúšam hľadať jej začlenenie do scénických programov prostredníctvom najnovšej LED technológie, ktorá umožňuje vnímať prenášaný obraz aj za denného svetla. Je to úloha náročná, dráždivá aj tým, že je na hrane medzi živým a technikou sprostredkovaným vizuálnym vnemom. Mojou ctižiadosťou je dosiahnuť, aby technika slúžila scénickému zámeru. Nevyčnievala svojím efektom nad obsah živej produkcie, ale pokorne mu slúžila. Takou má byť každá technika. Aj svetelná, aj ozvučovania. Pred desaťročiami slúžila vtedajšia osvetľovacia a zvuková technika náročným scénickým programom pod holým nebom aspoň na takej úrovni, ako dnes. Autori nepripustili, aby bola agresívna, samoľúba, vnucujúca sa nad obsah programov. Tým úskaliam musia čeliť dnes ...
Vnucovanie, či vynucovanie si reakcie – potlesku, účasti na priebehu programov, sa šíri z médií ako pleseň. Nečudo. Zábavno-mediálny priemysel sa stáva, po turistike, najvitálnejším prostriedkom získavania zisku. Predbieha aj vojenský priemysel. O to nám v Detve, aspoň na FSP, nešlo. Dúfam - alebo sa mýlim? – ani nepôjde.

Valerián Strážovec (Val Strázovec) sa vypracoval, v Kanade žijúc, na špičku svetovej scénografie. To bolo podnetom úsilia, aby mu pri 60. výročí založenia VŠMU, ktorej bol poslucháčom, bol na jeseň 2014 udelený čestný titul Doctor honoris causa. Aj sa stalo. Na 8-mich posteroch, ktoré boli pri tejto príležitosti vytvorené, sa medzi mnohé iné, aj Hollywoodske projekty, dostal aj jeho návrh na prvú scénu amfiteátra v Detve z roku 1967. Patril tam.“

Prvá scéna amfiteátra (1967 – 1974), autor: Ing. arch. Valerián Strážovec

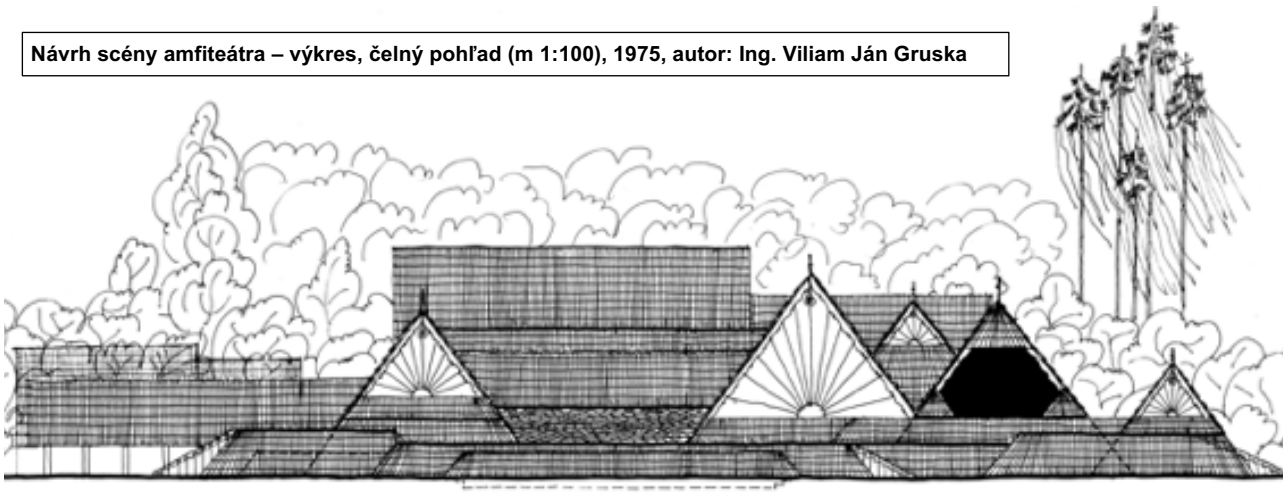

Návrh scény amfiteátra – výkres, čelný pohľad (m 1:100), 1975, autor: Ing. Viliam Ján Gruska

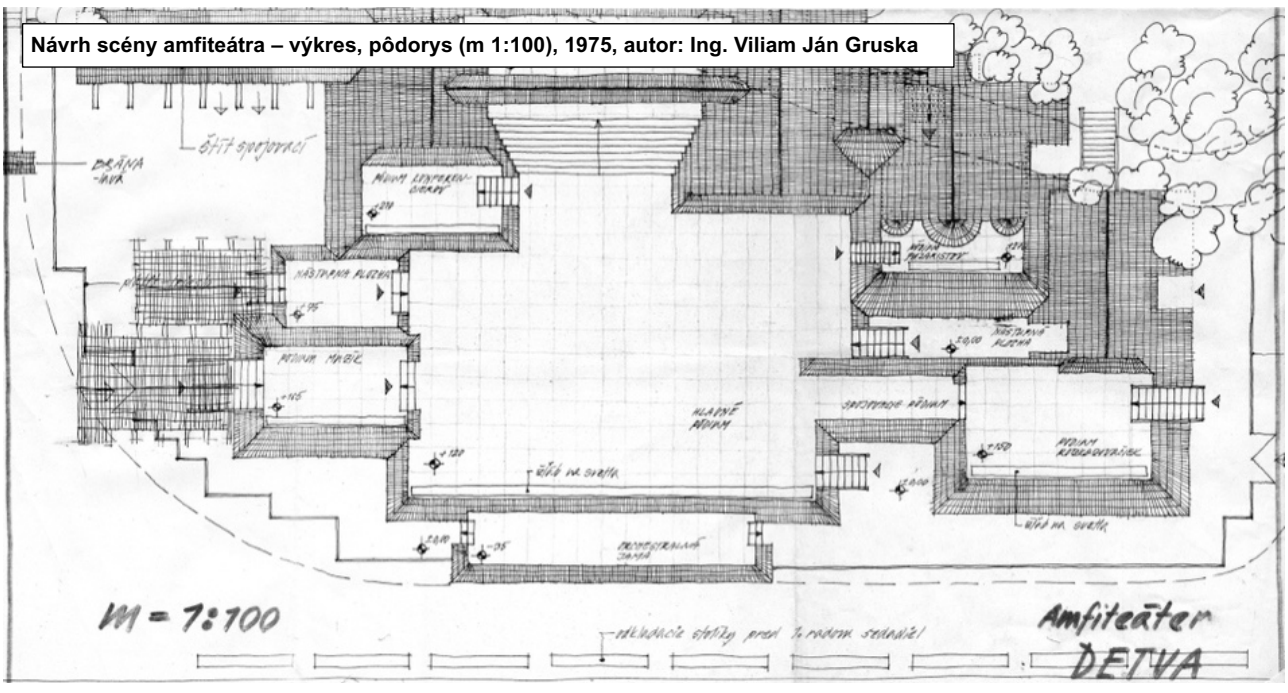

Návrh scény amfiteátra – výkres, pôdorys (m 1:100), 1975, autor: Ing. Viliam Ján Gruska

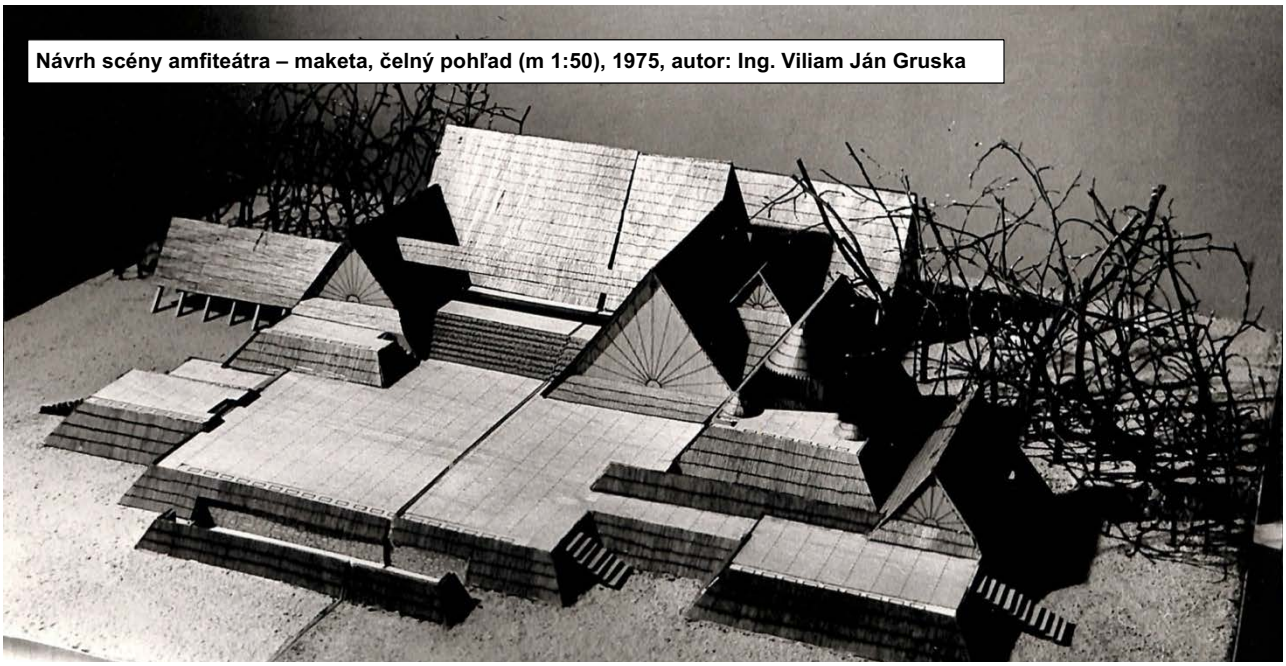

Návrh scény amfiteátra – maketa, čelný pohľad (m 1:50), 1975, autor: Ing. Viliam Ján Gruska

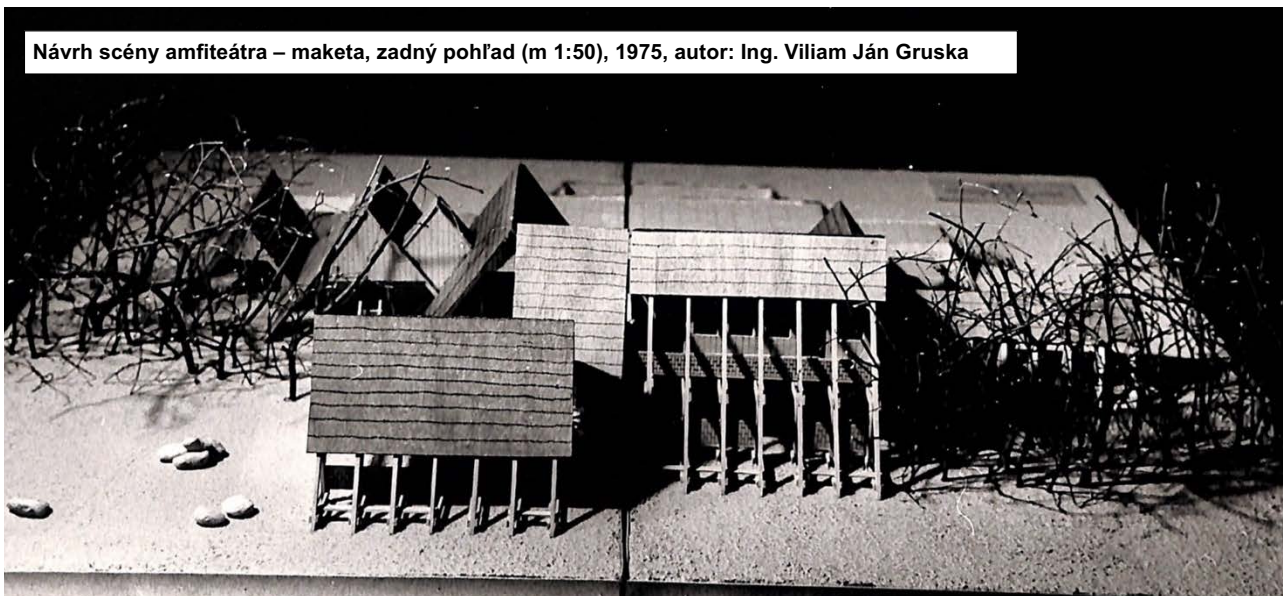

Návrh scény amfiteátra – maketa, zadný pohľad (m 1:50), 1975, autor: Ing. Viliam Ján Gruska

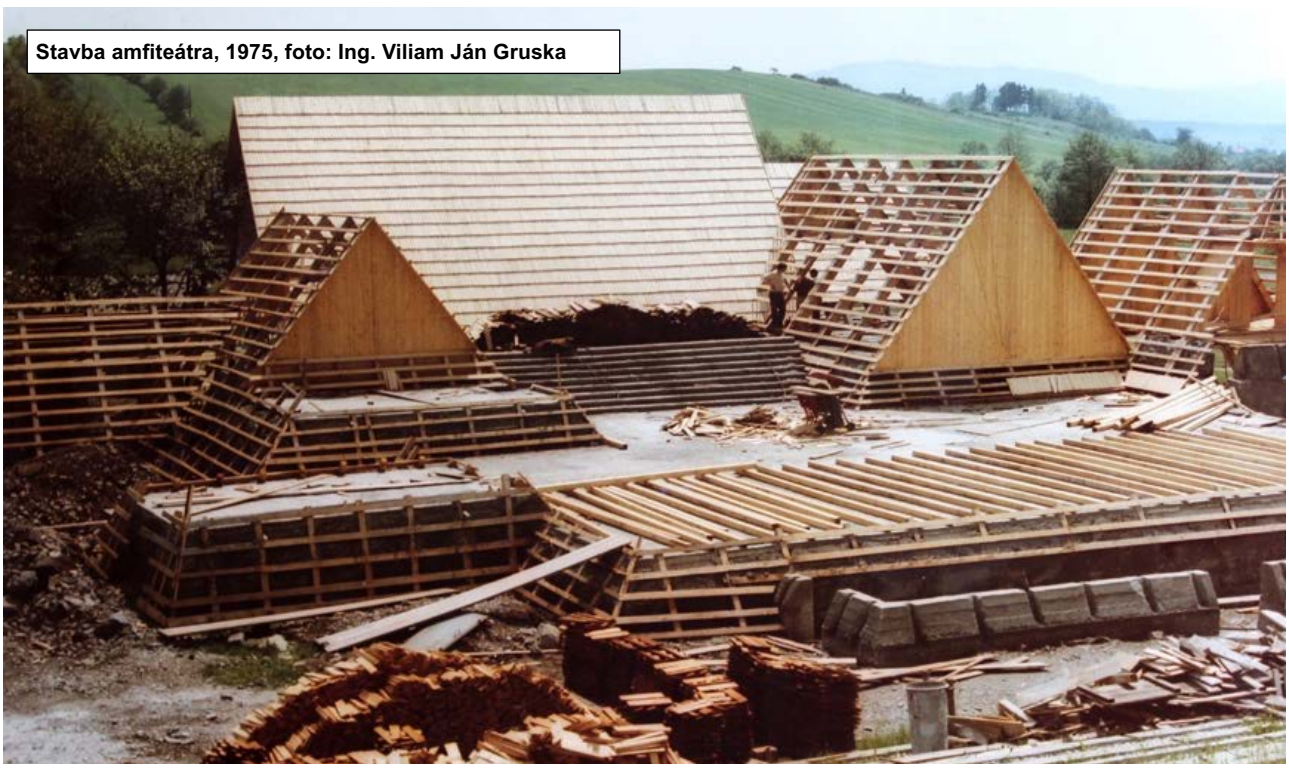

Stavba amfiteátra, 1975, foto: Ing. Viliam Ján Gruska

Fotografia amfiteátra cca. z roku 1985

Fotografia amfiteátra cca. z roku 2008

Fotografia amfiteátra z roku 2015, foto: Andrej Galica